

Mi a helyzet a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban?*

A címben egy kérdés áll. Tulajdonképpen a *Hogy vagy? Mi újság?* – közhelykérdések típusába tartozik. Az ilyesmire nem illik válaszolni. Többnyire meg se várnák a választ. Megvonhatja az ember a vállát, tehetetlenségét illusztrálva széttárhhatja a kezét. – Csakhogy itt és most ez a kérdés más. És nem érnék be vele, ha sóhajtának egyet, vagy metakommunikációs jelekkel illusztrálnám a helyzetet. Válaszolnom kell. Tényekkel érvelnem.

De több okból kissé tágítom témám határait. Mert ha csupán a helyzetképnél maradnék, egyszerre hasonlítanék a Biblia Jeremiására, a Micimackó Fülesére és Lázár Ervin sírós Frakkjára. És senki se vigasztalna. Sőt, a kerekasztal-beszélgetésnél rájátszanának a bánatomra. *Befordulnánk a pesszimizmus zsákutcájába*, az meg legfeljebb a tehetetlenség ösvényeihez vezet. – Nem maradok adós a helyzetképpel, próbálok felmutatni érvényesnek látszó jelenségeket, nem hallgatók el tényeket, de próbálok erőt gyűjteni a múltból, és keresem a remény előjeleit.

A téma tágítását jelenti az is, hogy *időnként átlépek a magyar gyermekirodalom határait*. Egyszerűen azért, mert a gyermekirodalomban ezeket a határokat kevésbé lehet tiszteletben tartani, mint másutt. A jelenségek szorosabban kötődnek egymáshoz. Gondoljanak csak arra, hogy a gyermekvers válságát a svéd gyerekversek (*Ami a szívedet nyomja*) megjelenése oldotta. A próza tabutörései nem nálunk kezdődtek. Éppen csak a hullámverésük ért el hozzánk, aztán valahogy el is akadt. Janikovszky képeskönyveit tárt kapukkal fogadta a nagyvilág, rokonlélekre találtak benne az antiautoriter hullám éveiben. Szinkronban volt a nagyvilág gyermekirodalmának hangvételével, ábrázolásmódjával. – A világirodalom nélkül nincs helyzetkép, hiszen a magyar irodalom pályos éveiben a fordításirodalom válik jelentőssé. És most ilyen esztendők után vagyunk. *Adrian Mole titkos naplójának* valószínűleg több olvasója van, mint egy tucat magyar kamaszregénynek együtt. De hát Békés Pál fordítása révén egy kicsit a miénk is. De ne higgyék, hogy el akarom mosni a magyar gyermekirodalom határait! És azt se, hogy nem aggódom a sorsáért. De a helyzetkép nem szólhat csak róla.

* A Kortárs gyermekirodalom és olvasói c. konferencia vitaindító előadása (1997. november 25., Petőfi Múzeum). Rendezte a Magyar Könyvtárosok Egyesületének gyermekkönyvtáros szekciója és az IBBY (Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsa) Magyar Egyesülete.

1. Kortárs vagy mai?

A címül választott kérdésben a *kortárs* jelző szerepel a magyar gyermekirodalom előtt. Ez a szó áll a konferencia nevében is. Nem ok nélkül ácsorognék egy kicsit nála. Vajon szinonimjaként szerepelhet a *mai*? A *kortárs* gyermekirodalom egyszerűen a ma vagy a tegnap szülötte? Azonosíthatjuk a 80-as, 90-es évek gyermekkönyveivel? Nem. Legfeljebb a mindennapi szóhasználatban.

Az egyidőben született művek valójában nem mindig egyidejűek. Már az *Elfelejtett irodalom* c. könyvemben is írtam az időgörbék játékáról. Alig hittem akkor a szememnek, hogy Havas Istvántól a *Várkúti fiúk* ugyanúgy a századelő könyve, mint *A Pál utcai fiúk*, hogy a *Poczok Palkó* története és a *Kincskereső kisködmön* egy évjaratú. – A kortárs gyermekirodalom szinonimája számomra egyértelműen a *modern* gyermekirodalom. A modern szónak – Páskándi Géza figyelmeztetett bennünket – semmi köze a módihoz, a divatoshoz. A modus rejtőzik benne. A mérték. A kortárs gyermekirodalom alkotásait a tradícióhoz mérjük. Miben haladják meg? Mennyit tagadnak meg belőle? Mit rejtenek magukba értékeiből? *A kortárs gyermekirodalom rólunk szól, nekünk szól, miénk a hangvétele* és őrzi a tradíciót. Lindgren Harisnyás Pippijében ott él Csudálatos Mary és Alice Csodaországából. Lindgren másik hőse, Juharfalvi Emil a vásott kölykök leszármazottja, Mátyás Csutakjában ott dobog Nemecek szíve is, Békés Pál kétbalkezese Kököjszi és Bobojsza utóda, Lázár Hétfejű Tündér c. írása a népmesék, pontosabban a tündérmesék dramaturgiája szerint pereg. A tradíció nem más, mint a hajdan volt idők modernsége. Ezért aztán az igazi irodalmi tradíció mindig jól megfér az igazi kortárs művekkel. Hadd említsem példaként, hogy Heine verse, az *Ördög vigye az anyádat...* milyen természetesen él együtt a *Kincskereső* utolsó (1997. szeptember–október) számában Tamási Áronnal, Kamarás István Csigameséjével és Verböczy Antal novellájával. Az igazán nagy író el tudja tüntetni a közte és a köztünk lévő időt, ha a megragadott pillanat, mint itt egy kamasz érzés, érvényes időtlenül.

A kortárs mű lenyomata a kornak, őrzi a szellemiségét, az apró dolgait, a hanghordozását. A hamis hangok bántják a fülünket az irodalomban is. Az *Árad az Ipoly* (1994) csaknem vadonatúj ifjúsági regény. De kortárs műnek nemigen nevezném. Csak mai. Mindenért, amivel adós, a cirkalmazott, túldíszített nyelv akar kárpótolni. De éppen ez a kortól idegen hanghordozás leplezi le az első pillanatban. A gyerek előtt különösképp, allergiás rá. Az első féloldal szavaiból, képeiből idézek: szüzi álmódás, a rétvilág ágyazata, denevérszárnyon suhanó mítoszok, fülldt, idegzetet vattázó balsamos csend, pacirtszó, tücsökzene, barkaszálás fűzek, gólyahír, kikerics. Eszembe jut, hogy az elmúlt évek líraian szép, megrendítő, drámai jeleneteket is tartalmazó ifjúsági regénye, a *Sortűz egy fekete bivalyért* ilyen egyszerű szavakkal kezdődik: Elmúlt egy bitang rossz nyár, szeretünk volna minél gyorsabban elfelejteni... – A kornak hangja is van, stílusa, mint egy embernek. A hanghordozás őszintétlenségét, időtévésztséit, hamisságait rögtön megérezzük. De a művek kortárs volta elsősorban mégiscsak tartalmi kérdés. Bár a tartalom a forma tartalma, és a fordítottja is igaz.

A kortárs művek akkor is rólunk és nekünk szólnak, ha mese kellékei jelennek meg bennük világunk tárgyi motívumai helyett. *Lehet, hogy a világról a*

legtöbb fontos dolgot az utóbbi évtizedekben a mese mondta el a gyerekeknek. Talán nemcsak nálunk, hanem a nagyvilágban is. Vagy a meseregény. Ezer szállal kötődnek a világunk legfontosabb dolgaihoz. Valahogy a teljes világunkat ábrázolni tudták. Sokszólamúan, többjelentésűen. Régóta hiszem, hogy a Négyszögletű Kerek Erdőnél aligha volt pontosabb képe a félmúltunknak. Néha még ma is a Négyszögletű Kerek Erdőben lakunk. Szert lehet tenni benne belső szabadságra, de bármikor jöhet a kisfejú-nagyfejű Zordonbordon. A másság viszonyosságainak a világirodalomban is kevés olyan beszédes rajza lehet, mint Csukás sárkányának a sorsa. (Vagy: mint Eörsi hatpöttyös katicabogarának esete a hét-pöttyösökkel egy gyerekversben.) Az anderseni mesékben megszólalt olyasmis is, hogy a szerelmet birtoklási vágyunk teheti a leginkább tönkre, pedig Páskándi csak egy Kályháról és a Tűzről mesélt. S mi másról szól a kétbalkezes varázsló, mint elszürkülésünk, elidegenedésünk történeteiről. Pedig csak a mesét keresik egy sivár lakótelepen. Michael Ende Momójában időtolvajok szürkítik a világot. A Végtelen Történetben a konzum világ vágyait hajszoljuk, s közben a semmibe hullunk. Ende utolsó meséiben, a nemrég megjelent *Varázslóiskola*-ban csupa itt és most fontos dolgot akar a lelkünkre kötni. Újra és újra azt, hogy találjunk rá valódi vágyainkra, mert különben olyan, mintha nem is éltünk volna. De ne higgyük, hogy a kortárs mese csak ilyen falrengető, nagy dolgokról mesél. Gianni Rodari azon mulattat, hogy beleestünk a tv-be, és tényleg beleestünk. Békés Pál borzmeséinek egyike az angломániánkat nevelteti ki B.B., az amerikai bűzös borz ürügyén, Lázár *A soványító palacsintában* mindennapi új-rakezdett, reménytelen diétáinkon, Börcsök Mária a *Cirmi, az egérben* nevetség különcködő névadásainkon mulat. Kamarás István története pedig mind-össze abból kerekedik ki, hogy összetört a csiga háza.

Hadd álljak meg ennél a mesénél! Vadonatúj és sokféle okból kortársunk is. Szemlélet, tematikai motívumok, játékoság, irónia – minden a századvégünket idézi. Az istenképe sem születhetett volna korábban, mint a II. Vatikáni Zsinat. Kundera Istené szaxofonozik, Kamarás Istváné szájharmonikázik. Mégpedig egy sámlin, és a Tengerész, a szívem tengerész-t játssza. Icipicit belefáradt a nagy fényességbe, zengedelembe, jövésmenésbe és dicsőségbe. De gondja van mindenre. A csigára is. Épp akkor tört össze a háza, amikor házasodni készül. Fel van csigázódva. – A Jóisten pályázatot hirdet. El is készül 222 pályamű. Négyet ki is választ közülük a Magasságos Zsúri, név szerint Leonardo da Vinci, Le Corbusier és Makovecz Imre. A díjnyertes művek között van fából faragott, hét kapuval, hét tornyocskával; a másik hegyikristály-palota, harmadik páncélos, csillogó-villogó lovagvár, a negyedik olyasféle, mint a csigaház, csak balról jobbra csavarodik. Végül is ezt az utolsót maga a csiga is meg tudja csinálni, a Jóisten meg biztatja, vigasztalja. Ráfér! Úgy ér véget a történet, hogy a Jóisten fújja a szájharmonikáját, a csiga bemászik a sámlin alá, és azt dűnyöggi magában, hogy munkálkodás és erőlködés és izzadás és türelem és hit. – Nem mindennapi öröm ilyen mesére találni. Nem akármilyenek az üzenetei sem. És ez a sámlis, szájharmonikázó Jóisten inkább kerülhet bensőséges kapcsolatba a mesehallgató gyerekekkel is, mint a fényesség.

Mondhatnák Önök, hogy a Négyszögletű Kerek Erdőt már negyedszázada kitalálta Lázár, hogy Süsü a születési évét tekintve jövőre már nagykorú. Ettől még a kortársaink ezek a mesevilágok. És könnyű megjósolni, hogy beépülnek majd

a tradícióba. Az irodalom egyébként elég kegyetlen világ. 50 év múlva már csak a legjobbak számítanak a másból. Az irodalom tömegsírja mindig irdatlanul nagy. Elég a régi idők könyvszeteit nézegetni, hogy erre rádöbbenjünk.

Kissé halogattam, egyébként fontos dolgok kedvéért, hogy a helyzetkép elemzésébe vágjak, de itt az ideje. Ez a helyzetkép szomorú, de efféle jelzővel nem szoktuk illetni.

2. Vázlatos, szomorkás helyzetkép (Könyvek, kiadók, szerzők és az olvasó)

A helyzet kialakulása mögött világok összeomlása, átalakulása és egy átmeneti korszak húzódik. Amúgy ráadásként éppen a Gutenberg-galaxis is véget ért. S mostanában nemcsak az eredeti magyar gyerekkönyv tűnt el, hanem többé-kevésbé a gyerekolvasó is. Főként a belletrisztikától húzódózik. Tulajdonképpen felnőtt-mintákat követ – az égvilágon mindenben. Ahogy írtam nemrég, a könyvmoly kifejezést magyarázni kell nemsokára.

*Gyerekkönyvek a statisztika tükrében**

évek	művek (db)	példányszámok (millió)
1970	243	4,8
1975	307	11,4
1980	406	17,5
1982	385	20,2**

* *L. Magyarország Művelődési viszonyai: 1960–1982.*

** *A példányszámok fele – 46 % – élő magyar szerző műve!*

Tizenkét év alatt a művek száma megduplázódott, a példányszám négyszerese lett, az olvasók száma látványosan fogyott. Holott akkor még csak két válságát éltük át a XX. századi olvasáskultúránknak. A 30-as években a mozi veszedelmét (így emlegették), a 60-as, 70-es évek fordulóján pedig azt, hogy – Rodari szavával – beleestünk a tv-be. A harmadik válság nyugaton már beköszöntött. A számítógép is családtag. Az olvasás a statisztikák ranglétráin ezzel a nagyon sokadik helyre került. Nálunk 1994-ben még a 6. helyen állt. (L. Education, 1994/2). De nincs még computer az átlag magyar családban.

A statisztikai adatok szerint ezekben az években nem ritka az 50-60 000 példány egy gyerekkönyvből. 1982-ben A Pál utcai fiúkat 100 ezer példányban adták ki. Az ára 18 Ft volt (1960-ban 10 Ft). 1987-ben már csak 8500 példány kell Nemecekékből. A könyv státusa nem változott. Kötelező volt, maradt. (1992-ben az ára fűzve 398 Ft!)

De nézzük meg a 90-es éveket a statisztika tükrében!

1992-ben 466 mű jelent meg 7,5 millió példányban. (*L. Statisztikai tájékoztató – közgyűjtemények, kiadói tevékenységek 92.*)

Láthatóan zuhantak a példányszámok. És mennyi volt ebből az eredeti, első kiadású magyar gyerekkönyv? A 466-ból 33! (A könyvpiac csaknem áttekinthetetlen, de törekedtem a pontosságra.) Részletezném a 33 könyvből álló csomagot. Íme: 28 a gyermekkönyv (7 lapozó belőle!) és 5 az ifjúsági. Jobbára ismeretlenek a szerzők, a fordítók, az illusztrátorok. (Öröm, hogy az illusztrátorok között ráakadunk Kass János, Keresztes Dóra, Deák Ferenc, Sajdik Ferenc, Vida Győző nevére. A fordítók között ott van Tótfalusi István. De azon, hogy Füzessi Zsuzsa az illusztrátor, és az új kiadók nem keresik lámpással a rangos fordítót, ez nem változtat.) – Az 1993-as év alig egy tucat eltérő kiadású könyvvel a mélypont. Szerencsére kiragogy a lista könyvei közül Lázár *Manógyára* Faltisz Alexandra illusztrációival. – 1994-től 20–25 között van az editio princepsként fellelhető magyar gyerekkönyvek száma.

Kik adnak ki gyerekkönyvet?

A 80-as, 90-es évek sok szempontból hasonlítanak területünkön a két világháború közötti időhöz. Rengeteg a gyerekkönyv, ritka a remekmű, mindenki adhat ki gyerekkönyvet, nincs mérce, nincs kritika, átlátni se lehet a helyzetet. A 80-as években megjelenik a Tipegő, a Táltos, a Go-Press, a Gulliver, a Cicero, az Egmont és a többiek. Mára kb. félszáz kiadó ad ki gyerekkönyvet. A Móra Kiadó elvesztette monopóliumát. Ez utóbbit nem sorolhatjuk a bajok közé. De azt már igen, hogy a Mórához hasonlatos mérce nem érvényesül. A verseny pedig nem eléggé tisztességes. Kalózkodás folyik véget nem érő perekkel. Disneyland hódít a gyermekkönyvkiadásban, a Barbie-babák ott vannak a gyerekkönyvekben is. A kiadók közül láthatóan akad 15, amelyek gyerekkönyvkiadásra kíván specializálódni.

Kik a szerzők?

A 80-as években őrsváltás zajlott le a gyermekirodalom házatáján. (Lezajlott egy váltás a 20-as években is: Molnár nem ír már a gyerekeknek, Karinthy is csak fordít, Gárdonyi meghal, Móra regényterveket vált valóra.) Irodalomtörténeti tanulság, hogy az őrsváltást apályos korszak követi.

Mit jelent az őrsváltás? Költők sora ment el a világból, akik gyerekverset is írtak. (Weöres, Zelk, Csanádi Imre, Tamkó Sirató Károly, Szilágyi Domokos, Nemes Nagy Ágnes, Pinczési Judit.) – Az ifjúsági próza Mátyás és Tatay nélkül íródik már. Régóta nem ír a gyerekeknek Szabó Magda. Az ifjúsági regény népes regényírói táborából ritkán látjuk új könyvön Rónaszegi Miklós, Petrovác István, Bogáti Péter, Kántor Zsuzsa, Kertész Erzsébet, Takács Tibor, Padisák Mihály nevét. Nemere István gyerek-sci-fi-it se látjuk a kirakatokban. És közülük is elment már Nagy Katalin, Fehér Tibor.

A regény körül új gárda látszik szerveződni: Annus József, Doór Ágnes, Értay Baráth Kata, Foky István, Gyócsi László, Horváth Péter, Jólesz György, Kovács Lajos, Kósa Csaba, Köves József, Lux Alfréd, Nagy Franciska, Nógrádi Gábor, Sohonyai Edit és mások.

Gyermekirodalmunkban csak a mese- és a gyermektörténet területén van jelen egy nagy triász: Csukás István, Janikovszky Éva, Lázár Ervin. Az editio princeps tőlük is ritka ajándék.

A művekről szólva ez a 80-as, 90-es évek apályos korszak. Ahogy irodalmunk egészében is. Szenzációs valahogy az irodalom belügyei. Még az sem hangos siker, ami az lehetett volna. Békés Pál *Kétkézűs varázslója*, Gion Nándor *Sor-tűz egy fekete bivalyért* c. regénye. Líraian szép könyvként köszönthetjük volna Kósa Csaba *Szélfűvő Garaboncát*. Örülhettünk volna, hogy megszületett a Te rongyos élet gyerekváltozata (Fenákel Judit: *Grófnő a répaföldön*). Hogy olyan bandaregény született, mint Lux Alfrédtól az *Éjszakai dolgozatjavítás*, olyan kamaszregény, mint Kárpáti Kamiltól a *Kísértet, kísértet!*, vagy olyan meseregény, mint Rákoss Pétertől a *Mumusok a padláson*. De ritkák a szenzációk. Az IBBY díjait az elmúlt három esztendőben nem volt kinek adni. Az utolsó díjazott verseskötet Eörsi Istvántól a *Kalap és villamos*. Az utolsó mesekönyv Lázártól a *Manógyár*, s az utolsó regény, pontosabban meseregény: Békés Páltól a *Féltőlény*. (Bocsánatos bűnöm, hogy örömként élem át: a Liszt Ferenc téri gyerek-könyvtárból az utolsó példányt is ellopták. Nem kellene újra kiadni?)

Regény régóta nem akadt a díjazottak listáin. A 70-es évek ifjúsági regényeinek tendenciáit, szociológiai információit még ki tudtam olvasni. A 80-as évek derekáig követni lehetett a regényváltozatok sorsát. Manapság inkább az ifjúsági regény haláláról értekezhetnénk. De higgyünk inkább a feltámadásában!

Lennének feladatai a regénynek. Megíratlanok a történeteink. Nem szól könyv 1956 kis magyar Gavroche-airól. Micsoda téma lenne Mansfeld Péter! Az autókat elkövető kis csavargó, aki egyszercsak hős lesz. Kihívja a halált. Az erdélyi Baráth Zoltán lányregényében (*Réka naplója*) már megelevenedik az 1989-es romániai forradalom! 1956 csak Mezey Katalin *Levelek haza* c. lányregényében tűnik fel néhány képből. És nem zajlottak le azok a bizonyos tabutörések a magyar ifjúsági regényben, amelyeket Nyugat-Európában már maguk mögött tudnak. A kortárs magyar ifjúsági regénnyel bizony bajok vannak.

Ilyenkor, az apályos korszakokban szoktunk fogékonyak lenni a világirodalomra. Megérkeztek Thea Beckmann, R. Dahl, Benno Pludra, K. Paterson, Ch. Nöstlinger, M. Ende, S. Townsend könyvei – és kissé megkésve Pergaud-tól a Gombháború, Tolkien-től A Gyűrűk Ura, A babó. Az irodalmi hatások is érzékelhetőek. (L.: A Gyűrűk Ura – Szentmihályi Szabó Péter: Virágok virága, Townsend: Adrian Mole titkos naplója – Lux Alfréd, Sohonyai Edit könyvei!)

Az is jellemző, hogy az ilyen apályos időszakban az irodalom felfedező útra indul a múltba. Sas Ede: *Rin-Tin-Tinje*, Tamás István *Potyautasokja* elfelejtett, újralfelfedezett könyvek. És sok egyéb is előkerült a múlt kútjából.

3. Kritikus ponton

Vannak jelek, amelyekből némi reményünk támad. Életben maradt a Móra Kiadó. Az Osiris Lázár-életmű sorozatot ad ki. Az Egmontnál Tótfalusi István fordítja a Lindgren-könyveket, s a gyerekkönyvtárak könyvespolcain azon nyomban hült helyüket találjuk. Életben maradt a Kincskereső, habár permanens állapotra lett, hogy válságaiból meg kell mentenünk.

Ritkán, de egy-egy irodalmi folyóiratnak volt az elmúlt években gyermekirodalmi különszáma: Kortárs (1984/2.), Alföld (1988/12.), Új Forrás (1994/7.). 1986–87-ben a Kortársban vita zajlott a gyereksajtóról. Ezeknek az éveknek a szülötte a Fogarassy Miklós szerkesztette *Ki kicsoda a gyermekirodalomban?*. 1990-ben napvilágot lát Hamburgban az *Almanach der ungarischen Kinderkultur*. Az már valóságos csoda, hogy most, a mélypontjaink idején szárba szökken a gyermekirodalom történetével, elméletével, kritikájával való munkálkodás. (L.: Borbély Sándor: *Kik írtak a gyerekeknek?* 1996; Tarbay Ede: *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz*, 1996; Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv”, 1996.)

De mindennek ellenére a veszteséglista komoly! Első helyen áll a magyar gyermekirodalom. A válságban határhelyzethez jutottunk. A kérdés mostanában az, hogy megszülethet-e az eredeti magyar gyerekkönyv? Kell-e a rangos fordító, a művész illusztrátor? Lesz-e a születő könyvnek olvasója?

Hamvas Béla szerint a válság igazi átélése megrendülés, a határhelyzet felismerése. A határhelyzet kiritikus pont, amelyen a dolgok átfordíthatóak. A kiritikus ponton akkor sikerülhet túljutni, ha úgy viszonyulunk hozzá, mintha már átéltük volna. Átélt helyzetként a bizonytalanságban elkezdhet nőni a bizalom. A kiritikus pont legmagasabb foka az első lépés lehet a kibontakozásban. Ezt az első lépést a kultúrpolitika is készül megtenni. Az 1998-as év pályázatain a gyermekkultúra és a gyermekirodalom *preferált téma*.

Államalapításunk 1000. évfordulójára történelmi regénypályázatot hirdetünk, mielőtt végképp kihal a műfaj. (Az utóbbi években mindössze néhány regény született gyerekeknek a történelemtől. Értavy Baráth Kata, Foky István, Gyócsi László regényei. Nógrádi Gábor kamaszai computerrel támasztják fel Kinizsit. Ő mostanában a gyerekek Új Zrinyiászát írta meg, ami élvezetes, szellemes játék a történelemmel.)

Segíthetne a kibontakozásban, ha a kiadók nem tönkretenni, kijátszani akarják egymást, hanem megteremtenék az áru körüli levegőt: reklámot, kritikát, gyerekkönyv klubmozgalmat. Legalább egy olyan folyóirat kellene, mint Bécsben a *Tausend und ein Buch*. S persze elkélne a *Kinderliteraturhaus* magyar mása is. De ebbe félszáz esztendő is beletelik!

Meg kellene nyernünk a *pedagógust!* Mások megnyerték. Amikor Ausztriában 88-ban sztrájkoltak a pedagógusok, az osztrák könyvklub 25 ezer tagot veszített. – Dehát esély kellene arra, hogy megnyerjük őket. Árva ország vagyunk itt Európában abban, hogy nálunk csak az óvodapedagógus és a tanító tanul gyermekirodalmat. A tanárképző főiskolákon pusztán fakultatív tárgy vagy egy-két előadás. Ott, ahol Petőfi és Weöres gyerekverset írtak, Babits és Lázár Ervin mesét! A tantárgy az egységes tanárképzés programjában sem szerepel, holott a nyolc osztályos gimnáziumba 10–14 éves kamaszok is járnak. Reméljük, mégiscsak megérintünk változásokat ez ügyben. Az a korszerű *tankönyv*, amelyet az Osiris Kiadónál írnak (*Bevezetés a gyermekirodalomba*), az egységes tanárképzésre is számít. Ha belegondolok, lehet, hogy az első lépések egyikét úgy tesszük meg a kibontakozás felé, hogy mostanában igazán megélnék a gyermekirodalommal való tudományos igényű foglalatosság. Borbély Sándor, Tarbay Ede munkáit megemlegettem. *A gyerekkönyvek titkos kertje* címmel könyvet írok magam is.

Próbáltam számbavenni a remény apró jeleit. De arra, hogy mi a helyzet a kortárs magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban, az őszinte válaszom csak ennyi: kritikus ponthoz érkeztünk. Próbáljuk átfordítani ezt a határhelyzetet addig, amíg van olvasónk!

Komáromi Gabriella

A menedzseléstől a finanszírozásig

Téglási Ágnes: Változások menedzselése

Semmi sem örök, csak a változás, mégis más éveket élnek meg napjainkban – főként Európának ezen a táján – szervezetek, vezetők és egyének, mint negyven-ötven éve. E gyors változásokban segíti az eligazodást Téglási Ágnes épp a legjobbkor megjelent szakirodalmi szemléje.

Két nagyobb egységre osztott kötetének első része a változás-változtatás definícióját adja, és a változások típusait mutatja fel. Ez utóbbi különösen szemléletes, és elegendő alapot nyújt a szervezetek közelebbi megismeréséhez, sajátos vonásaik megértéséhez. A második rész kimondottan szakmánkkal foglalkozik oly módon, hogy a társadalmi, gazdasági, technikai és technológiai tényezőket is számba veszi, vizsgálja.

A könyvtári szervezet, a belső élet folyamataiból azokat emeli ki, amelyek a leggyakrabban kerülnek, kerülhetnek válságba: a szervezet maga, a gyűjtemény, a munkafolyamatok, a könyvtár épülete és a szolgáltatások. Foglalkozik az információtechnikával s annak a szervezetre gyakorolt hatásával is.

A menedzsment mint a krízis ésszerű megszüntetője, megoldója s még inkább vezénylője fontos szerephez jut innovatív magatartásával, gondolkodásával és döntéseivel. Erről is szól a szerző, s az emberi erőforrásokkal és más javakkal való gazdálkodás kapcsán részletesen kifejti véleményét, de teljes modellt is felvázol. A szervezeti kultúra, a menedzsment személyes részvétele és felelősségvállalása, a külső kapcsolatok fontossága kellő hangsúllyal szerepel a tanulmányban. Az ábrák, diagramok szorosan simulnak a szöveghez, elősegítik a megértést, a módszerek megismerését. Hatvanhat tételes irodalomjegyzékének javát megtaláljuk a szemletanulmányban, főként az angolszáz irodalom imponálóan friss. – Nem nehéz megjósolni, hogy a kötet rövidesen kötelező olvasmány lesz a könyvtárosképzésben.

*

Alföldiné Dán Gabriella: Könyvtárfinanszírozás és -működés

Megoldás-e a nonprofit?

Alföldiné Dán Gabriella szakirodalmi szemléje javarészt hazai tanulmányokon alapszik. Már ez a tény is azt mutatja, hogy a magyar szakirodalom is bőségesen foglalkozik finanszírozási kérdésekkel, illetőleg a nonprofit elméletével.

A szemletanulmány első része a nonprofit szektor jellemzőit vázolja fel, és megismerteti olvasóját a definíció körüli vitákkal is. Ez utóbbi segíti, kimondottan rávezeti a témával foglalkozót a nonprofit tevékenység lényegének a megértésére. Ennek kapcsán elemzi a közjószág és a közhasznúság fogalmait, az emberítőke elmélet lényegét. Szól a finanszírozás módszereiről. Mindezek után tér rá a könyvtári alkalmazás lehetőségeire, hiszen a kitűzött célhoz annak a kérdésnek a megválaszolása visz közelebb, mely szerint „segíthet-e a könyvtári rendszer finanszírozásában, működtetésében a nonprofit forma?”

A finanszírozási dilemmákról, a könyvtári vállalkozások lehetőségéről és szerepéről egymásnak sokszor ellentmondó s ezért véleményütköztető, elgondolkodtató képet kapunk.

Külön szól a szakképzés kérdéseiről, annak megkerülhetetlenségéről, s csak remélhetjük, hogy törvényalkotóink mindezeket figyelembe vették, hiszen nem csupán a kulturális alapellátásról szóló törvény – és benne a nyilvános könyvtári rendszer kritériumai –, hanem a nonprofit szféra szabályozása is most történik.

A kötet utolsó fejezete a társadalmi változások hozta új jövedelemtulajdonosok megjelenéséről, a piacgazdaság építésének nehézségeiről, a könyvtárat használók szokásainak változásairól, az információközvetítés állami feladatairól szól. 103 tételes irodalomjegyzéke a hazai szakirodalmon is túlmutat, minden érdeklődőt elkalauzol a szemle határain túli részletekhez.

Összefogott, az elmélet és gyakorlat között jó arányokat tartó munka, a kétélyeket sem hallgatja el, ezzel a hazai vitákat is bemutatja, sokoldalúságával indítást tartalmaz a témával való ismerkedéshez, majd az ebben való elmélyüléshez.

Győri Erzsébet

(A kiadványok megrendelhetők: Országos Széchényi Könyvtár, Kiadványtár. 1827 Budapest, Budavári Palota F épület. Fax: 202-0804)

Bódva-völgyi könyv- és könyvtártörténeti gyűjtemény Edelény-Borsodon

1997. november 18-án új helyén: a régi borsodi református iskola épületében, a Borsodi út 172 alatt nyitották meg a Ragályi Tamás fiókkönyvtárat.

A fiókkönyvtárral egy teremben nyert elhelyezést a Bódva-völgyi Könyv- és Könyvtártörténeti Gyűjtemény, mely korábban Trízszben, majd Egerszögön működött. Második éve raktárban őriztük, és most a Borsodi Református Egyházközség és a Cserháti Településszövetség támogató segítségével kapta meg új helyét Edelény-Borsodon. A gyűjtemény alapítója Slezsák Imre, volt könyvtárigazgató így írt róla egy cikkében:

„Úgy gondoltuk, – hogy miként a különböző korok műemlék könyvtárai őrzik egy-egy korszak könyv- és könyvtári emlékeit, ugyanúgy meg kellene őrizni a kistelepülések könyvtári emlékeit is. Mert – mint ahogy a nagy könyvtárak megtették a maguk szolgálatát a művelődés érdekében – a kis falvak könyvtárai is nagyon fontos feladatot láttak el. E gondolatok jegyében gyűjtöttük össze a környék kis könyvtárainak emlékeit. A vonzáskörzet könyvtáraiból sok megőrzésre érdemes tárgyat, dokumentumot sikerült összegyűjteni.”

A legrégebbi közöttük egy kisebb és nagyobb könyvszekrény, amelyet még a múlt század végén a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa helyezett ki Ragályba és Rakacára. Ez akkoriban a benne lévő néhány polcnyi könyvvel jelentős gyűjteménynek számított. Van egy példány a II. világháború után a falvakba telepített vándorkönyvtári ládák közül is. És van egy olyan könyvszekrény is, melyet az 1949-ben megalakult körzeti könyvtárak juttattak ki a falvakba. Több bútordarab képviseli az 1952 után megszervezett járási könyvtárak típusberendezését is. Az Edelényi Járási Könyvtár korabeli bútorából látható ott kétméteres raktári és olvasótermi könyvvállvány, íróasztal, olvasóasztal, kiállítótárló, vitrin, támlás karosszékek, olvasólámpák. Maximálampás diavetítógép tárja elénk a háború utáni falusi ismeretterjesztés technikai színvonalát.

Most a borsodi fiókkönyvtárba látogatók egyben a múzeum látogatói is lesznek. Bízunk benne, hogy nyári időszakban turisták is betévednek a gyűjtemény megtekintésére.